

Enskild motion

Motion till riksdagen 2015/16:3053

av Maria Malmer Stenergard (M)

Avskaffande av nämndemännen i våra domstolar

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att man bör se över möjligheten att avskaffa systemet med nämndemän i våra domstolar och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Tanken med lekmannainflytande i våra domstolar – att man ska dömas av sina likar – är god. Men systemet får under inga omständigheter riskera principen om en rättvis rättegång eller leda till att en dom inte blir korrekt.

Nämndemännen är i Sverige helt likställda de juridiskt utbildade domarna, det vill säga deras röst räknas lika mycket som juristdomarens och de förväntas döma enligt gällande rätt. I det avseendet skiljer sig lekmännens roll i svenska domstolar mycket från exempelvis juryns begränsade roll i USA.

Juridiken har med tiden blivit ett allt mer komplext hantverk med större specialisering och internationalisering. Utöver lagar och förordningar har man att beakta bland annat förarbeten, doktrin, rättspraxis, EU-rätt och Europarätt. Det är inte rimligt att kräva att en lekman på ett självständigt sätt ska sätta sig in i allt detta inför varje förhandling. Nämndemannen måste därför förlita sig på den tolkning av gällande rätt som juristdomaren gör. Lekmannens ställning som självständig domare kan redan därigenom ifrågasättas.

Om en nämndeman mot förmodan skulle ha den juridiska kompetens som krävs för att tillägna sig och tillämpa det juridiska materialet, så bör man ställa sig frågan om personen fortfarande kan anses vara en lekman.

Vanliga argument för nämndemannasystemet är att det bidrar till att allmänheten får insyn i den dömande verksamheten och en möjlighet att utöva granskning. Eftersom lekmännen själva dömer, skulle det innebära att de granskade sig själva, vilket måste anses vara mindre lämpligt. Vad som sägs under överläggningarna får dessutom under inga omständigheter yppas efteråt. Domstolsförhandlingar, domar och beslut är som regel offentliga med möjlighet för allmänhet och media att granska. Granskning sker också genom prövning i högre instans efter överklagande samt av Justitiekanslern och Justitieombudsmannen.

På senare tid har vi alltför ofta kunnat läsa om nämndemän som varit jäviga. Jävssituationerna uppstår inte sällan till följd av att nämndemännen har andra politiska uppdrag som kan inverka på deras opartiskhet.

Ett historiskt argument för lekmannasystemet har varit att nämndemän ska tillföra lokalkännedom. Det är knappast möjligt för dem att göra detta, eftersom domstolar numera bara finns i de större städerna. Rätten får dessutom bara ta hänsyn till sådana fakta som kommit fram under rättegången. Att tillföra annan information skulle strida mot Rättegångsbalken.

Var och en som ställs inför rätta har rätt att få en juridiskt korrekt behandling. I de flesta tvistemål, där nämndemän inte dömer, har parterna rätt att utan extra kostnad få sin sak prövad av tre juristdomare i tingsrätten. Den möjligheten finns inte för någon som riskerar att dömas för mord. I stället döms den personen av en juristdomare och tre lekmän som tillsätts politiskt. Detta ter sig ut ett rättssäkerhetsperspektiv mycket motsägelsefullt.

De resurser som i dag läggs på lekmannasystemet borde i stället läggas på att förstärka domstolarna med juridisk kompetens, exempelvis genom att låta fler juristdomare döma i allvarliga eller komplicerade brottmål.

Utskottet uttalade vid sin senaste behandling av frågan (2014/14: JuU15), att man inte vill föregripa den beredning som nu pågår av de utredningar som lämnats gällande nämndemannasystemet. Utskottet framhöll att i betänkandena har lämnats förslag om att minska antalet nämndemän.

Att minska antalet nämndemän vore emellertid inte att komma till rätta med de principiella problem som finns med nämndemannasystemet.

Regeringen bör därför snarast se över möjligheten att avskaffa nämndemannasystemet.

Maria Malmer Stenergard (M)